

II. Z finanční vědy.

Počátkové nauky o dani progressivné.

(Právník. Časopis věnovaný vědě právní i státní, jež vydává Právnícká Jednota v Praze. Ročník XXIII., 1884.)

Ve spisech a pojednáních věnovaných všeobecné theorii o daních a podrobujiících kritické revisi pestrá řada mínění o té věci již pronesených stalo se takměř zvykem obecným vycházeti od A. Smitha. Úkaz to arcí pochopitelný, když se uváží, že teprve on nauku o důchodech vymaněnou z jednostranností physiokratických i z nejasností před nimi panovavší postavil na základy rozhodné pro všecek potomní vývoj theorie. Ano podstatný význam A. Smitha pro moderní nauku o daních zakládá se po mínění mém mnohem více v jeho učení o důchodech, nežli v nauce o daních obsažené v V. knize proslaveného jeho díla. Vždyť z t. zv. klassických jeho čtyř základních pravidel o daních druhé, třetí i čtvrté nejsou než samo- zřejmě rozumové postuláty řádné berničné správy již před tím přecho- vyslovené a proti zlořádům praxe hájené;¹⁾ prvním pak pravidlem, jež žádá proporcionálního rozdělení daní dle důchodu, povážlivě otráslы Smithovy vlastní další výklady o jednotlivých způsobech daní, kdež se učí, že jenom jisté druhy neb části důchodů daně vůbec snesou, a kde vtroušeny jsou některé výroky dokazující, že přesvědčení Smithovo o spravedlnosti proporcionálního rozdělení daní nebylo naprosto pevné. Ostatně i poža- davek proporcionality daní již před A. Smithem byl vysloven,²⁾ ovšem bez onoho pevného národohospodářského podkladu, jakým tu jedině býti může vědecky správný pojem důchodu. Nauka o přesunutí — tato nad míru vážná otázka vědy finanční — rovněž již před Smithem a to na prac- missách jejich theorie národohospodářské velmi důsledně zbudovaná ob- jevuje se u Physiokratů. I tak již zřejmo jest, že není aspoň beze značné

¹⁾ Potřebí tu jen vzpomenouti z praxe na Colberta, z literatury na Vaubana a Boisguilleberta.

²⁾ Tak na př. velmi charakteristicky ve Francii známým předchůdcem Physio- kratů Vaubanem v »Dime royale« (I. vyd. 1707). Srov. odstavec: Maximes fonda- mentales de ce systéme, (Collect. des princip. économes. 1843, I., str. 47), v Ně- mecku pak Justim (Staatswirthschaft. 1755, II., § 228). O starších jejich předchůdcích srov. Rau (Finanzwiss., 4. vyd., I., 395).

ceny literárně-historické, když se ve všeobecné nauce o daních též k době předsmithovské přihlíží. Zvláštním toho dokladem jest učení o progresivní míře daní.

Jakkoliv téměř nepřehledna jest řada nauk, které vznikly stoletým sporem o základní pravidlo spravedlivého rozdělení daní, shledá se přece, když se přihlíží k základním názorům, ze kterých původcové těch nauk vycházeli, že tu vládne dvojí zásadně rozdílný směr. Jedni domnívají se, že spravedlivé rozdělení daní jest to, kterým se povinnost jednotlivce k dani vyměřuje podle výhod (prospěchů, užiteků), jež on má z výkonů státu a politických jeho částí. Druzí, nahlížejíce, že povaha největší části výkonů státních ani nedopouští, aby prospěch plynoucí z nich pro jednotlivce nějakým číselným způsobem i jenom přibližně vyjádřiti se dal, aspoň jako výhradný princip rozdělení daní toto stanovisko odmítají,³⁾ a bez ohledu na míru prospěchů z ideje spravedlnosti klíč pro stejnoměrné rozdělení daní vyvoditi se snaží. Prohlašujíce většinou za měřítko té stejnoměrnosti hospodářskou způsobilost každého jednotlivce přijímají za pravidlo poměrné rozdělení dle zásady, »seč kdo jest«. Názor tento nabyl sice nad prospěchovou teorií v době přítomné rozhodné převahy, ale není nezájímavo, že v každém z obou uvedených hlavních směrů ve příčině míry daně opět zásadní rozpor se objevil, ježto v té i oné skupině jedni nezbytnost proporcionální míry daní, druzí pak nutnost míry progressivní ze základního principu svého dovozovali neb dovozují. Zvláště pak v novější literatuře německé dostalo se dani progressivní zastanců nad míru závažných. Mezi nimi J. Fr. Neumann, H. v. Scheel a Adolf Wagner toho času v popředí stojí.⁴⁾ Neumann především bohatým materiálem dokladů historických neocenitelné služby prokázal nauce o progressivní dani. Co však u něho jen probleskuje, u Scheela pak stručně formulováno jest, to — byvši Wagnerem důsledně v celý obor finanční vědy zavedeno — postavilo progressivnou míru daně v nové světlo. Jest to stanovisko sociálně-politické, na základě kterého dani vedle prvotního ryze finančního úkolu, uhrazení státních výdajů, ještě jiný se přisuzuje, aby totiž způsobem uložení svého sloužila za prostředek k jistému vyrovnání panujících ne-
stejneměrností v rozdělení důchodů. Vyličiv, kterak rostoucí nerovnosti

³⁾ Obmezenou měrou, t. j. vzhledem k určitému oboru vydání veřejných, arcí se dopouští, zvláště v oboru daní kommunálních. Srovn. na př. Neumann: Die progressive Einkommensteuer im Staats- und Gemeindehaushalt (Lipsko 1874), str. 46 a násl. Wagner: Finanzwissenschaft, 2. vyd., II., str. 338, 344 a násl.

⁴⁾ K nim z politiků přistupuje zejména Constantin Frantz (Die sociale Steuerreform. Mohuč 1881).

majetkové v nynějších hospodářských poměrech a při tom zejména existence veškeré vrstvy nemajetné, hospodářsky a tedy i politicky a sociálně nesamostatné, odporuje principu občanské rovnosti zakořeněnému v zákonodárství i v obecném přesvědčení a na překážku jest kulturním úkolům novověkého státu, praví Scheel.⁶⁾ »Nebude tedy pochyby, že modernímu státu přísluší úkol, aby proti těmto hospodářským nerovnostem a jejich dalšímu vzrůstu působil svými zákony hospodářskými a správou. Jeden z prostředků k tomu jest přiměřené rozdělení břemen v oboru daní.«⁶⁾ A Wagner m. j. dí: »Tvrdí-li škola (scil. liberální národohospodářská), že nynější skutečné rozdělení důchodů a statků jediné jest správné a spravedlivé, jsouc výsledkem svobodné soutěže, tedy jest to z části petitio principii, z části pak se zapomíná na účinek soukromých poměrů majetkových, které vznikše na jiném právním základě jako »práva nabytá« přešly v nynější soustavu soutěže svobodné. Dovožují se tudíž ve příčině daní, že toto rozdělení důchodů a majetku jest noli me tangere, jest to v také zásadní všeobecnosti nesprávné. Spíše vytknouti sluší vedle stanoviska čistě finančního ještě jiné, totiž sociálně-politické, podle kterého daň není pouze prostředkem k uhrazení státní potřeby, nýbrž i prostředkem, kterým se v rozdělení jmění a důchodů vzniklé za svobodné soutěže zasahuje způsobem korigujícím.« Wagner arci neomezuje se toliko na požadavek progressivné daně.⁷⁾ On rozeznává mezi důchody z práce a těmi, jež plynou z majetku, i chce tyto stihnouti vyšší měrou daně podobně jako zisky způsobené konjunkturami atd. Pro náš účel dostačí poukázati k tomuto zásadnímu stanovisku, jehož v posledních desítiletích i ti, kdož na základě zásady »seč kdo jest« nebyli odpůrci daně progressivné, rozhodně byli daleci. Jestliže již v samém ukládání daně dle zásady »seč kdo jest« na jevo vystupuje jistý »komunistický« ráz, o kterém právě Wagner dokazuje, že s povahou kolektivních hospodářství sloučen jest nezbytně, tož není pochyby, že on se podstatně stupňuje sociálně-politickým stanoviskem Wagnerovým a stoupenců jeho.

Než, není úkolem mým na tomto místě, hájiti neb potírati stanovisko právě naznačené. Chtěje se zabývati historicky vědeckými počátky nauky

⁶⁾ Die progressive Besteuerung (Zeitschr. f. d. ges. Staatswissenschaft, 1875, str. 290—291).

⁶⁾ Finanzwissenschaft, II., str. 288.

⁷⁾ Arciž formuluje se požadavek progressivné míry tu i tam bez oné sociálně-politické tendence, kterou Wagner zastupuje, prostě na základě spravedlnosti nebo zásady »seč kdo jest«. Srov. sestavení některých příslušných mínění u Lehra (Kritische Bemerkungen zu den wichtigeren für und wider den progressiven Steuerfuss vorgebrachten Gründen. Jahrbücher f. Nat.-O. u. Stat., 1877, str. 1—93, 190—299).

o progressivné míře daní, v nejedné příčině za nutné jsem pokládal po ukázati k němu, což prozatím dostačíž.

Známý francouzský historik a theoretik finanční, Parieu, před lety vyslovil mínění, že náchylnost ke progressivné dani objevující se u Němců souvisí »s neurčitými a sentimentálními směry ducha německého«, i prohlašuje zároveň o dani proporcionálné, že jest »rigoureuse et logique comme l'esprit français.«⁸⁾ Dějiny theorie o daních u vlastních krajanů vyvracejí jeho tvrzení, neboť právě u Francouzů v době rozkvětu racionalistických snah ve vědě vznikla nauka o progressivné dani.

Mnohem hloub zasáhl u věc Wagner snaže se vyvoditi zásadní rozdílnost požadavku proporcionálné a progressivné daně z různého názoru, jaký panuje v theorii v příčině rozdělení důchodů za právních řádů nyní platných.⁹⁾ Ti, kdož totiž považují distribuci důchodů na základě svobodného obchodu (Verkehrsfreiheit) za jediné přirozenou a spravedlivou, důsledně požadovati musejí, aby se v poměrech důchodů na tom základě vznikajících nic neměnilo, tudíž dopustiti mohou jenom přísně poměrné zkrácení všech důchodů daní. Jinak ti, kdož vzpomenuť názor o rozdělení důchodů nesdílejí, korektury jeho za nezbytné považujíce. Není pochyby, že individualistický (liberální) názor vskutku vede k důsledku Wagnerem vyslovenému. Avšak historicky neméně jisto jest, že krajní tuto důslednost vysloviti zůstaveno bylo teprve epigonům, kdežto právě zakladatelé a řekněme třeba, první autority směru liberálního buď k jasnému ponětí té důslednosti nedospěli anebo se neostýchali odchýliti se od ní. Nikdo menší není tu dokladem, nežli sám A. Smith.¹⁰⁾ Podotkl jsem již, že on není tak pevným sloupem proporcionálné míry daní, jakým se býti zdá podle doslovu prvé ze svých domněle klassických regulí. Některé roztroušené poznámky v úvahách jeho o jednotlivých druhích daní jsou alespoň příčinou, že zhusta počítán byl mezi přívržence daně progressivné.¹¹⁾ On výslovně schvaluje vyšší míru daně uvalenou druhdy v Prusku na důchody církevní, ježto prý se těch důchodů zřídka užilo k lepšímu vzdělání půdy nebo jakýmkoliv způsobem ku rozmnožení důchodů obecného lidu.¹²⁾ Za spravedlivé uznává, že ve Slezsku stíženy byly pozemky šlechtické sazbou daně o 3%¹ vyšší nežli nešlechtické, bylať to prý pro

⁸⁾ Histoire de l'impôt sur le revenu, str. 149.

⁹⁾ n. u. m. II., str. 286 a násl.

¹⁰⁾ Do jisté míry též J. B. Say, jak dále v textu ukážeme.

¹¹⁾ Tak činí na př.: Parieu v »Traité des impôts«, 2. vyd., I., str. 36, pak Proudhon v »Théorie de l'impôt« (Oeuvres complètes, tome XV.), str. 175.

¹²⁾ Londýnské vydání z r. 1847, str. 351.

šlechtické pány jen skrovná kompensace společenských jejich předností a pro majitele nešlechtické jen úlevu jejich »humiliating inferiority«. Ještě určitěji vyslovil svoje mínění za příležitosti výkladu o dani domovní. Shledáváf Smith, že část oné daně, která při domovní dani na t. zv. rentu ze staveniště (ground-rent) dopadá, převzítí musí nájemce a ježto prý bohatí zvyklí jsou větší podíl svého důchodu obětovati na byt nežli chudí(?), tedy prý i bohatší značnějším poměrem jsou jí podrobeni, nežli chudí, což se mu nezdá býti spravedlivým, praví: *It is not very unreasonable, that the rich should contribute to the public expense, not only in proportion to their revenue but something more than in that proportion.*¹³⁾

Avšak nesluší tyto výroky přeceňovati. Neboť nevyplývají z nějakého určité pojatého, náležitě formulovaného a v nauce důsledně provedeného jednotného principu, jsou spíše výjimky z pravidla, které spisovatel tak znamenitého obecného vzdělání, dalek jsa vši doktrinářské jednostrannosti, z důvodů slušnosti a humanity připustiti se neostýchal. Ale tím významnější jest, že již před A. Smithem potkáváme se v literatuře s učěním o dani progressivné, které bylo plodem určitého sociálního názoru, to jest názoru, že jest povoláním a účelem státu, aby příkré nesrovnalosti majetkové vyrovnával, a to zejména prostředkem daní. Zástupcové toho učení jsou někteří francouzští spisovatelé 18. věku, jména vesměs proslulého.

Řadou první jest Montesquieu.¹⁴⁾ Vyloživ kterak ve státě svobodném, kde každý jednotlivec jest občanem, lze uložití daň buď na osoby neb na pozemky aneb na zboží (t. j. v podobě daně spotřební), též na dva z oněch předmětů, nebo na všechny tři, praví pak: »Daň osobní nespravedlivé byla by rozvržena jsouc uložena přísným poměrem dle majetku. V Athénách byli občané rozděleni ve čtyři třídy: kdo ze svého jmění měl důchod pěti

¹³⁾ Tamtéž, str. 355. — Mnohem charakterističtějším obratem vyslovuje podobný požadavek Simonde de Sismondi ve svých proslavených *»Nouveau principes d'économie politique, 2. vyd., 1827, II., str. 155.*: *«La plus grande partie des frais de l'établissement social est destinée à défendre le riche contre le pauvre... Il est donc juste, que le riche contribue, non seulement en proportion de sa fortune, mais par delà même de cette proportion, à soutenir un ordre, qui lui est aussi avantageux; tout comme il est équitable de prendre plutôt sur son superflu que sur le nécessaire de l'autre.»* Významně tu pojmy »juste« a »équitable« postaveny vedle sebe.

¹⁴⁾ *Esprit des lois, L. XIII., ch. VII.* Nápadno jest, že sami literární historikové finanční přehlédli sociálně-politické stanovisko M. Tak Ricca-Salerno, který ve svém objemném spisu *»Storia delle dottrine finanziarie in Italia«* (Řím, 1881), též o vynikajících zjevech mimoitalských literatur jedná, však ve výkladu Montesquieuovy nauky o daních té její stránky se nedotýká (str. 112—114). Též Lehr v citov. *»Kritische Bemerkungen«* Montesquieu a starších francouzských progressionalistů si nepovšiml, ačkoliv Jolliveta cituje a z německé literatury na vrstevníky jejich na př. Justiho poukazuje.

set měřic plodin tekutých neb suchých, platil jednu hřivnu (= 60 minám) dávky veřejné; kdo měl důchodu tři sta měřic, polovinu hřivny byl poplatným, a ten, který měl dvě stě, platil deset min; čtvrtá třída nic neplatila. Daň byla spravedlivá, ačkoliv nebyla proporcionalná; nebylať úměrna se jměním, ale úměrna s potřebami. Soudilo se totiž, že jistý stejný obnos statků hmotných všem jest nezbytný a nemá se daní zkracovati; co přes tu míru jde a k použití užitečnému slouží, dani podrobiti se může, ale dani menší, nežli ona část, která má povahu nadbytku; v e l i k á d a ň z n a d b y t k u z a m e z u j e n a d b y t e k«. Poslední zcela stručná věta jen letmo naznačuje sociálně-politickou tendenci spisovatelovu. Arciť ona blíže se neprovádí a neodůvodňuje, jak v »duchu zákonů« jest způsob běžný.

Obšírněji odůvodnil J. J. Rousseau ve svém: »Discours sur l'économie politique«¹⁵⁾ požadavek progressivně míry daní.

Mají-li se spravedlivě rozdělití daně, sluší dle něho hleděti ke třem momentům:

1. ke kvantitativním poměrům majetnosti jednotlivců; pokud bychom ty výhradně na zřeteli měli, platil by, kdo desetkrát více má, též desetkrát více. Avšak závažny jsou i

2. poměry potřeb, a tu sluší rozeznávati, co jest nutno a co pouze zbytno. Kdo nemá, než co k úživě jest nezbytno, budiž daně vůbec prost, kdežto u těch, kdož mají důchody zbytné, povinnost k dani může jíti potud, pokud vůbec přebytek sahá. (Způsobem v pravdě Rousseauovským popírá se při tom, že by, co pro obyčejného člověka jest nadbytkem, pro jiného mohlo býti nutným).

přímým poměrem s potřebností. »Z ničeho nic se nevydělá, peníze jsou užítky, které každý od státu má. Ony pak takřka výhradně připadají bohatým. Neslouží všechna zřízení společenská jenom jim? Výnosné úřady a privilegia jim připadají, ano není-liž i sama soudní správa ke zločinným jich skutkům shovívavější? Nad to jest uvážiti, že ztráty chudého mnohem nesnadněji se napravují, nežli ztráty bohatých, a obtíže výdělku rostou přímým poměrem s potřebností. »Z ničeho nic se nevydělá, peníze jsou semenem peněz«.

Jestliže se — praví Rousseau — všechny tyto věci srovnají, shledá se, že rozdělení daní, má-li býti přiměřené a v pravdě stejnoměrné, nesmí se provésti pouze podle majetnosti poplatníků, nýbrž podle měřítka, které

¹⁵⁾ Collection complète des oeuvres de J. J. Rousseau (Ženevské vydání z r. 1782), I., str. 341 a násl. Tento článek Rousseauův vyšel prvotně ve voliké encyklopedii Diderotově a d'Alembertově pod záhlavím: économie (Bernského vyd. z r. 1779 sv. 11., str. 776).

šetří též rozdílnosti jejich hmotného postavení a přihlíží k majetku nadbytečnému. Z týchž důvodů přimlouvá se za vydatné daně přepychové na povozy, zrcadla, lustry a nábytek, na drahocenné látky a pozlaceniny, na dvory a zahrady paláců, na veřejná představení a živnosti zábavě sloužící, zkrátka na celou směs předmětů, sloužících přepychu a zábavě, které do očí padají a nemohou se skrýti, protože jest jejich účelem, aby se na odívání stavěly a byly viděny.

Památného roku 1789 přidružil se oběma uvedeným předchůdcům Jean Henri Bernardin de St. Pierre, obecněji známý svými »Études de la nature«. Svůj namnoze velmi ideální program politický uložil ve spisu »Voeux d'un solitaire«¹⁰⁾, jehož některé stránky věnovány též opravě daní. Hlavním jeho cílem v tomto oboru jest odstranění výhod stavům privilegovaným poskytovaných a úlevy venkovskému lidu rolnickému, jež kromě pověstné »taille« tížila zvláště daň ze soli (gabelle) a robota cestní (corvée des chemins). Gabelle budiž zrušena, robota cestní nahrazena systémem mýt a na místě taille budiž zavedena všeobecná, t. j. od všech pozemkářů bez rozdílu a výjimky placená daň teritoriální. Pro náš úkol zde hlavně zajímavý jest způsob jakým dotčenou daň teritoriální rozdělití chce. Žádáť, aby progressivně rostla s rozsahem pozemků, neboť »má-li stejnoměrně dopadnouti na osoby k ní povinné, musí býti rozdělena nestejněměrně dle majetku.« Považuje-li se 20 arpentů půdy za minimálnou plochu, nutnou k úživě jedné rodiny, tedy každý, kdo více nemá, od daně buď osvobozen; plocha dvakrát větší platíž mírnou sazbu »impôt de censure«, jakožto jednotku daně na 20 arpentů připadající; plocha trojnásobná platila by pak obnos dvakrát, čtyřnásobná čtyřikrát, pateronásobná osmkrát větší. S rozsahem pozemků aritmeticky rostoucím (1, 2, 3, 4 atd.) přibývá tedy daně geometrickým postupem 1, 2, 4, 8 atd.); daň, rostouc takto, při pozemku, držícím tisíc arpentů, dosahuje normálné míry daně teritoriální, kteráž pak ze dvou tisíc dvojnásob, ze tří čtyřnásob se platí atd. St. Pierre přirovnává způsob, jakým taková daň roste, onomu, podle něhož roste cena diamantů neb zrcadel, »ve kterých přepych ani přibližně tak nebezpečen není, jako jest přepych pozemkový, který jest na závalu státu.« I aby nebylo pochybnosti o dosahu návrhu jeho, dokládá: »lze očekávat, že by podobná daň vydatnější překážkou byla velkostatkům po-

¹⁰⁾ 1. vydání r. 1789. Citujeme dle hamburského vydání z r. 1797. (Oeuvres, tome VII., str. 159 a násl.). Sluší ostatně Bernardina de St. Pierre dobře rozeznávatí od abbéa de St. Pierre (Charles Irénée Castel abbé de St. P.), jenž zemřel již r. 1743 a znám jest jako autor četných spisů politických, zejména spisu »Le projet de paix perpetuelle«. Též on psal o financích.

zemkovým, nežli zabraňovací předpisy bezvýsledně prohlašované v Římě za časů císařů. Byl by její následek, že velké statky rolnické, více platíce a vynášejíce méně, staly by se řidšími, a malých platících méně a více vynášejících by přibýlo.« Výstřednímu bohatství i výstřední chudobě by se zabránilo. Podobně mohlo by se pak učiniti i ve příčině jiných živností i domů.

Toť trojice prvních obhájců daně progressivné v 18. věku. Všickni tři jménem spravedlnosti ji žádají, všickni tři — chceme-li věc naznačiti moderním názvoslovím — chtějí jí užiti jakožto prostředku sociálně-politického, korigujícího nerovnosti majetkové, jakožto prostředku k úlevě a povznesení třídy nemajetné nadpoměrným stížením vysokých důchodů. Všickni tři ovšem podávají návrhy své s jistou naivností, která době jejich a národohospodářským názorům jejím není nepřiměřena. Jediný Rousseau arcif snaží se postaviti požadavek svůj na základy širší, což činí způsobem z té příčiny zajímavým, že přihlíží k oběma základním názorům zároveň, o kterých úvodem jsme pravili, že na nich zakládá se dvojí různý směr všeobecné theorie o daních. Máť dle Rousseaua o výši daně rozhodovati i míra prospěchů, které společnost ve státě organisovaná poplatníku poskytuje, i jeho způsobilost k dani, to jest, velikost jeho majetku (důchodu) se zřetelem k potřebám jeho. Že obě stanoviska tak prostě smísiti se nedají, i kdyby vůbec možno bylo míru prospěchů jednotlivcových ze života ve státě číselným poměrem vyjádřiti, netřeba asi podotýkati. Ale podobné smíšení jich i později ještě se objevuje a stopy jeho u samého A. Smitha v 1. reguli o daních jsou patrný.¹⁷⁾

Z činných účastníků událostí, sběhlých po roku 1789, vyniká jako obhájce daně progressivné Condorcet, jehož pojednání »sur l'impôt progressif« psáno jest asi r. 1792.¹⁸⁾ Jakkoliv vychází z týchž základních úvah jako Rousseau a v sociálně-politické tendenci se všemi uvedenými předchůdci se shoduje, přece liší se od nich nejenom zvláštní umírněnou úpravou progressivné sazby, nýbrž i větší zralostí a rozvážností úsudku, neboť vědom jest sobě nebezpečí, která s jednostranně provedeného principu progresse vzejíti mohou. Víť dobře, že pravidla, dle kterých sazba stoupá, nekonečně rozmanita býti mohou. On představuje si daň progressivnou jako složenou z více daní proporcionálních, z nichž každá při jisté

¹⁷⁾ Zníť, jak známo, že poddaní každého státu mají přispívati na udržování vlády pokud možno poměrně podle své způsobilosti, t. j. proporcionálně podle důchodu, jehož pod ochranou státu nabývají. Že považuje zároveň důchod za míru prospěchů, které jednotlivec od státu má, vysvítá z příkladů o spoludržitelích statku velikého, který A. Smith k bližšímu vysvětlení připojil.

¹⁸⁾ Collection des principaux économistes (Paříž, 1847), sv. XIV., str. 566 a násl.

vyšší míře důchodu počíná a stíhá jenom přebytky tu míru převyšující, při kterémžto zákoně vzrostu lze zastaviti se kdekoliv. Rozdíl proporcionalní a progressivní daně vykládá takto: Pouhou daň proporcionalní lze sobě představití jako daň objektívní (imp. sur les choses), zůstáváť touž, ať je majitelem věci kdokoliv, a na důchod 100 livrů dopadá stejně, nechť je v rukou člověka, jenž jiného nemá, nebo v rukou takového, který má 100 livrů důchodu vícenásobně. Ale daň progressivní jest nezbytně osobní; ze 100 livrů zaplatí se více daně, když přejdou v ruce člověka, jenž má důchodu 100.000, nežli když jsou jediným důchodem něčím. Dvojím pak způsobem daň progressivnou odůvodňuje. I předchůdcové jeho hájí osvození nutného důchodu, ale z příčin humanitních. Condorcet ze zásadních příčin za nezbytné je pokládá, uče, že pouze ta část důchodu daň snese, která převyšuje obnos k nezbytné výživě potřebný. Patrný tu vliv physiokratických ideí, jemuž i A. Smith a Ricardo i mnozí jiní podlehli v učení o hrubém a čistém důchodu. V té pak příčině Condorcet jest důslednější nežli A. Smith, který žádaje proporcionalního rozdělení dle výšky důchodu, zároveň však za to máje, že nutný důchod daně vůbec nesnese, zůstavil ve svém učení o daních povážlivou neshodu.¹⁹⁾ Jinak Condorcet. U něho vyvinul se z přesvědčení, že nutný důchod nesnese daně, požadavek progressivní daně takto upravený. Odhadněme — praví — nutnou míru důchodu na 400 livrů a předpokládejme daň uloženou proporcionalně na přebytek (excedant) na př. $\frac{1}{20}$ (5%). Tedy, kdo má 800 livrů, bude platiti $\frac{1}{20}$ ze 400, $\frac{1}{40}$ z celku; kdo má 2400 l., $\frac{1}{20}$ z 2000 čili $\frac{1}{24}$ z celku atd. »Ejhle, daň proporcionalní na část důchodu, převyšující nutnou potřebu, avšak progressivní vzhledem k důchodu celému; toto rozdělení daně naprosto jest přiměřeno nejprísnejší spravedlnosti.« Condorcet má pravdu, že jest to sazba na celý důchod progressivní, ale zajisté se stupnicí ze všech možných nejstřízlivější a nejmírnější.²⁰⁾ Jest totiž zvláštností její, že se procento daně na celý důchod připadající vždy více (matematikové řekli by: asymptoticky) sblížíje onomu, které jako jednotná stejná sazba na přebytek vyměřeno, aniž kdy plně jeho dosáhne, stále zvolnějším poměrem rostouc.²¹⁾

¹⁹⁾ Jak se této neshody svým bystrým, kritickým duchem uchopil spisovatel »Kontradikcí ekonomických«, níže ještě uvidíme.

²⁰⁾ Takže se k jeho projektu přidali i ti, kdož jinak byli odpůrci progresse, jak zejména J. St. Mill (Principles of polit. economy, b. V., ch. II., § 3), jenž arci nedovolává se Condorceta, jehož — jak se zdá — neznal, nýbrž Benthama. Jiní pak právě proto Condorceta k zastancům progressivní míry daní počítati nechťejí (Pariu, Traité I., str. 36. v poznámce).

Avšak Condorcet nespokojil se dovésti takto progressivnou míru se stanoviska způsobilosti k daní. On — jako Rousseau — dovozuje ji nad to se stanoviska prospěchové theorie. Tu pak zvláště opírá se o výklad, že daň progressivná skládá se z více daní proporcionálních, dopadajících postupně na důchody jistou míru převyšující. I rozumuje asi takto: »Do jistého obnosu sahá důchod nutný. Ale jest i jiný stupeň majetku (recte: důchodu), od kterého počínati by mělo placení jiné části daní veřejných. Nejsouť všechny výdaje státní podle účelu svého stejně nutny. Některé jsou jen užitečny a pro ně jest hranicí onen bod, kde užitečnost výdaje vyvážena jest obětí čili ztrátou, kterou poplatníku způsobuje. I jsou výdaje státní, jejichž užitečnost převyšuje ztrátu majetkovou, kterou způsobuje poplatníku daň k jejich uhrazení určená, pouze u těch lidí, kterým daň zkracuje toliko část důchodu skutečně zbytnou (auxquels il n'ôte qu'un veritable superflu«.) Naopak jsou výdaje státní, které vedle své užitečnosti obecné přinášejí ještě zvláštní užitek bohatým. Za příklad uvádí silnice (grandes routes), kterých užitečnost pro všechny jest stejná, pokud běží o dopravu zboží, ale nad to zvláštní prospěch přinášejí bohatým, usnadňující jim rychlý a pohodlný přechod z místa na místo při cestách zábavných. Žádné povznesení užitečných umění, ani samo rolnictví, nebude bez zvláštních nadpoměrných prospěchů pro bohaté. Bylo by tudíž zcela spravedlivě říci: všechny důchody (sluší rozuměti: vyjmouc ty, jež stačí jen k nutné obživě) budou podrobeny dani poměrné, proporcionálné; ale obnosy přes jistou hranici sahající budou podrobeny jiné proporcionálné dávce, sloužící k uhrazení výdajů, jejichž nepopíratelná užitečnost není náhradou těm, kterým by ukládaly oběti bolestné. Bude určena k tomu, aby bohatí zaplatili jisté prospěchy, výhradně vznikající pro ně z veřejných výdajů, též sice na obecný prospěch činěných, ze kterých však jim jisté požitky výlučně připadají. »Toť je druhý smysl, ve kterém daň progressivná se spravedlností se srovnává.«

Řečeno již, že Condorcet byl sobě vědom nebezpečí příkře provedené

²¹⁾ Stanovili se na př. podle vzorce Condorcetova sazba 5% na obnos důchodu, jenž 400 přesahuje, bude se platiti z důchodu

	daně	což činí z celého důchodu
500	5	1%
1.000	30	3%
2.000	80	4%
5.000	230	4.6%
10.000	480	4.8%
50.000	2.480	4.96%
100.000	4.980	4.98% atd.

Daň stále se sblíží 5% z celého obnosu, nikdy jich plně nedosáhne.

progresse. Progressivní míra daně, praví, nesmí tak vybočiti, aby zabránila bohatému zachování neb rozmnožení majetku, nesmí sváděti ke prostředkům obohacování se tajným, které vždy jsou národohospodářsky škodny, a k obcházení zákona, kterým se podkopává mravnost veřejná. »Vím sice, že veliká bohatství jsou sama sebou škodna a že jest užitečno, aby se přiblížila stejnosti; vím, že jinak ani rovnost právní nemůže býti dokonalá a pravdivá; vím, že není potřebí velikých bohatství k oné čilosti výroby, k onomu šťastnému rozdělení práce, k oné cirkulaci, k onomu vzrostu kapitálů a statků, jež způsobují, že se země hojnějším obyvatelstvem pokryje, a zabezpečují každé generaci prostředky blahobytu a spokojeného života.« Avšak náhlý převrat v rozdělení důchodů uvedl by v nelad výrobu a obchod ve zmatky, i přivedl by v tíseň ony, jimž by pomoci měl. Proto žádá prospěch obecný takového upravení daně progressivné, aby se nevidělo jednotlivci bezúčelným nabýti nového kusu půdy neb uložiti nový kapitál, aby nesvádělo jej k uložení kapitálu v cizině, k ažiotáži nebo k utajování pravé jeho majetnosti. »S těmito výhradami daň progressivná nejenom jest spravedlivá, nýbrž i užitečna, protože úlevu poskytuje chudému, břemena jeho mírní, aniž za tu skrovnou výhodu tresce jej neblahými pohromami, uvedenými na oběh a výrobu.«

Rok po sepsání Condorcetova článku objevila se v literatuře francouzské druhá zvláštní monografie o dani progressivné, jí však nepřiznivá. Byl to spis Jollivetův s názvem: *De l'impôt progressif et du morcellement des patrimoines.*²²⁾ Bojuje se v něm týmiž důvody, s jakými až podnes hojně se potkáváme, tak zejména, že — důsledně jsouc provedena — musila by až na 100% narůst, že jest »sup, jenž vlastní vnitřností hlodá«, že jest odměnou za lenost a trestem za příčinnost atd.

Přes to ještě jednou mělo se v literatuře francouzské dostati dani progressivné obhájce jména proslaveného, jenž byl rozhodným přívržencem liberálního směru ve vědě národohospodářské, což zde nemálo na váhu padá. Již ve svém »*Traité d'économie politique*« (1. vydání 1803),²³⁾ táže se J. B. Say, zdali slušno jest, uvalovati daň spíše na tu část důchodu, která slouží výdajům zbytným, nežli na obnos, jímž se opatřují výdaje nezbytné. Odpovídá sice, že ano, ale považuje za nemožné, aby se přesně ohraničila míra důchodu nutného, ježto rozdílna jest podle času a míst,

²²⁾ Spisovateli těchto stránek nebyl spis sám přístupným. Citáty z něho najdou se u Saye (viz níže), Raua (*Fin. W.* 4. vyd. II. str. 171.), Parieu (*Traité* I. 36.), Lehra (n. m. u. str. 68. a 71.), a m. j.

²³⁾ *Collection des princ. écon. sv. XI., srov. hl. str. 513. a násl.*

podle věku a stavu osob. »To jenom víme, že od této hranice až k oné, kde důchod dostačí, aby vyhověl všem choutkám životním, všem požitkům přepychu a marnivosti, jest nepřehledná stupnice . . . a jestli tedy chceme daň uložiti, tak aby břemeno její tím lehčí bylo, čím nutnější jest důchod, z něhož se platí, musila by se zmenšovati ne proporcionálně, nýbrž progressivně.« Dokládaje to příkladem o důchodu 30.000 a důchodu 300 franků dovolává se výroku Smithova, o kterém již jsme se zmínili a pro který jej mezi přívržence progressivné daně počítá, a končí: »Šel bych ještě dále (t. j. nežli Smith) a neostýchal bych se tvrditi, že daň progressivná jediné jest přiměřena«. Vidíme tudíž v Sayovi právem předchůdce oněch spisovatelů doby novější, kteří, majíce na zřeteli toliko úlevu pro třídy s nejmenšími důchody, raději o degressivné míře mluví a jí se zastávají, jakkoliv tu vlastně také o nic jiného neběží, nežli o progressi, na jejíž stupnici hledíme s hůry a ne zdola.

Ke své myšlence vrátil se Say i ve druhém, větším díle svém »Cours complet d'économie politique«,²⁴⁾ kdež podobnými slovy progressivnou daň hájí, výtky jí činěné vyvrací, dokládaje, že záleží na mírném provedení, aby nepohlcovala příliš veliké podíly vyšších důchodů a nevedla k rozdrobení majetku. Viděti tedy ze všeho, že Say náleží k obhájcům progressivné míry daní se stanoviska způsobilosti. Avšak pohříchu nedovedl on povznést se ke všem důsledkům té zásady. Progressivné míry daní, tak praví, lze užiti toliko při daních přímých, nikoliv při nepřímých (spotřebných), kterýžto druh v zemích s velikými daněmi dopadá na poplatníky tím více, čím chudší jsou. Malé důchody jsou jí stíženy progressivně, ale způsobem opačným, t. j. tím větším poměrem, čím menší jsou. To jest podstatná vada daní nepřímých, jejíž spravedlivou, ale nedokonalou kompensací jest daň přímá progressivně stoupající. Takováto přímá daň nemá tedy u Saye jiný úkol, nežli onu funkci vyrovnávací, kterou v naší době více méně rozhodně mají progressivné daně z důchodu, ovšem i od přívrženců proporcionálního rozdělení proto schvalované. Že tu o tendenci předchůdců není více řeči, sotva třeba podotýkati. Požadavek progressivné míry daní, činěný u prvních tří uvedených spisovatelů se stanoviska sociálně-politického, u Condorceta v rámci téhož základního názoru v mírné meze uvedený, u Saye tedy vlastně mizí.

Přehlédneme-li řadu prvních učení o dani progressivné, jak je Montes-

²⁴⁾ 1. vydání 1828. Srov. Collection des princ. écon. sv. IX. a X. str. 395. a násl. v dílu I. Zde též polemika proti Jollivetovi a některým jiným odpůrcům progr. daně, polemika to povahy dosti pochybné, přihlíží-li se ke pravé povaze progressivné daně Sayovy.

quieu, Rousseau, St. Pierre a ještě Condorcet podávají, shledáme, že ze dvojí myšlenky vyklíčila. Jest to především myšlenka, že veliká nestejnost duchodů odporuje ideálu oné rovnosti, oné »égalité«, jejíž ohnivými hlasateli byli spisovatelé předrevoluční. Zní to jako výrok z knihy, náležející modernímu sociálně-politickému směru, když Condorcet tvrdí, že bez stejného vyrovnání příkrých rozdílů majetkových »ani rovnost právní nemůže býti dokonalá a opravdová!« Což praví to na př. Scheel ve slovech, která jsme z počátku uvedli, jinak? Druhá zde rozhodná myšlenka jest, že jest povoláním státu, aby o nápravu oněch nerovností z důvodů společenského blaha se postaral. Za prostředek k tomu sloužíž i daň. Ona stihniž jen ty, kdož mají víc než nutnou obživu, a sazba její nechť roste značnějším poměrem, nežli roste předmět její. Say do tohoto kruhu již nenáleží, ani A. Smith, jakkoliv onen — aspoň zdánlivě — zásadně, tento příležitostně k principu progresse se hlásil. Jsouť oni již z těch, kteří spojili se s formální (právní) rovností lidskou a zásadně nedopouštěli, že by mezi ní a hmotnou nerovností v rozdělení duchodů, jakáž na základě svobody hospodářské se utváří, odpor dotčený způsobem kulturně nebezpečným vyvinouti se mohl, nebo aspoň, že by úkolem státu bylo, aby pozitivním zasahováním v běh života hospodářského na odstranění toho odporu pracoval. Zamítalť vůbec zásadně intervenci státu ve věcech hospodářských, naplnění jsouce právě oním názorem o státu, jehož hlavním spolutvůrcem arcí nikdo jiný nebyl, nežli sám J. J. Rousseau.

Vlastní socialisté, zaujati buď kritikou nedostatků soukromohospodářské organisace v rámci právních řádů nynějších, aneb programy o tom, co by ji nahraditi mělo, nechali celkem otázky o daních stranou. Ba, pokud právě těmi programy směřovali k nahrazení nynějších řádů soukromohospodářských organisací obecnohospodářskou, ani toho zapotřebí neměli, aby otázkami o daních se zabývali. Kromě Lassalova agitacíního spisu o nepřímých daních vzhledem ke třídám pracovním²⁵⁾ jediný z kruhu toho spis o daních jest Proudhonův,²⁶⁾ a ten nazývá daň progressivnou posměšně »un joujou fiscal« i zavrhuje ji. Ukazuje sice a snaží se dokázati i číslly, že daň proporcionálná dopadá opačnou progressí na duchody nejnížší, že jest »progressif dans le sens de la misère«, avšak jest to zá-

²⁵⁾ »Die indirecte Steuer und die Lage der arbeitenden Klassen«. Spis ten obsahuje ostrou kritiku nepřímých daní (jejichž pojem zcela nepřiměřeně rozšiřuje), se stanoviska sociálně-politického, ale s agitacíni tendencí a bez pozitivních návrhů. Srov. o něm trefné poznámky u Plenera: Ferdinand Lassalle (Lipsko 1884), str. 51. a násl.

²⁶⁾ Théorie de l'impôt, str. 173. a násl.

kladní učení Proudhonovo, že všecka daň přímá vpočte se v náklady výrobní, přejde tedy poměrnou částí v cenu, takže konečně všecka daň přímá (až na jisté výjimky) promění se v daň spotřební a co taková nesena jest předkem širokou vrstvou lidu. Ekonomisté, již progressivnou daň zastávají — Proudhon má hlavně Saye na mušce — vidouce účinek opačně progressivný daní proporcionálních,²⁷⁾ chtějí obrátiti věc, avšak měli by pravdu, kdyby uvedený účinek daní proporcionálních byl následek omylu zákonodárcova nebo finanční správy, kdežto on, jsa způsoben vzpomenutým nezbytným přesunutím, spočívá v samé logice věci, plyne nezbytně z nynějšího zřízení společenského s jeho nestejností majetkovou, svobodou práce, obchodu, soutěže, s vlastnictvím individuálním atd. Musil by se jiný řád zavést, aby i s daní bylo jinak. Zkrátka: stát, ukládaje daň proporcionální, má spravedlivý úmysl, ale jest to jen jedna z oněch »contradictions économiques«, spočívajících v nynějších zařízeních hospodářských a sociálních, kteráž způsobuje, že se ten úmysl provésti nedá. Zde tedy byl vskutku formulován odpor, který mezi první regulí Smithovou a jeho zvláštní naukou o daních panuje a jemuž se logická hlava Ricardova vyhnula jen proto, že on žádných všeobecných pravidel o daních nestanovil.

Úkol, přivést stanovisko sociálněpolitické opět do theorie o daních, připadl tedy přirozeně jiným. Byli to někteří z kruhu oněch spisovatelů národohospodářských novější doby, kteří — prosti jsouce i jednostranností individualistického směru i přepjatostí socialistických -- nechtějí základní pilíře nynější organisace společenské, zvláště individuální vlastnictví, podnikatelskou výrobu i svobodu smluv zvrátiti, nýbrž jenom potud jisté modifikace zavést, pokud se stanoviska vhodnějšího rozdělení důchodů žádoucí jsou, a přisuzují státu úkol, aby je provedl. Avšak, jakkoliv o cíli samém shoda panuje, přece nemálo rozcházejí se mínění o způsobu a dosahu vzpomenuté působnosti státní, což zejména platí o sociálněpolitické působnosti v oboru daní, jak si ji na př. představují Scheel a Wagner. Zajisté jest v tom rozdíl značný, jestliže stát předpisy ochrannými pro dělnictvo, úpravou pojišťování dělnického, péčí o vzdělání odborné a oživení korporativné svépomoci v malém živnostnictvu, zákony lichevními, opatřeními proti rozdrobení statků selských a jinými podobnými prostředky zasazuje se o posilu a povznesení tříd stísněných, anebo jestliže daně užije jako páky, aby způsobil přímo a pozitivně posnutí

²⁷⁾ »L'impôt progressif est né du mensonge reconnu de la proportionnalité« (str. 175.).

důchodů ve prospěch tříd s důchody nízkými na účet majetných. Nejenom obecné mínění v této části poplatnictva, nýbrž i většina spisovatelů národohospodářských, kteří přisuzují státu úkoly sociálně-politické, leká se dosud důsledností takového požadavku. Časem asi praktická nutnost a dobře uvážený vlastní prospěch utlumí odpor tříd majetných proti této politice. Ale praxe finanční má prozatím bližší, naléhavější úkoly, musí především odstraniti poměrné přetížení vrstev s důchody nižšími, které jest hříchem nynějších finančních systémů, onu opačnou progressivnost, která jest smutným příznakem přítomného rozdělení daní a proti níž nynější progressivné daně z důchodů jsou namnoze korektivem dosti charakterným.